

Marko Medved

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Teologija u Rijeci

Omladinska 14, HR-51000 Rijeka

markomedved@ymail.com

Istarski benediktinac i prvi riječki biskup Isidoro Sain (1869. – 1932.)

Izvorni znanstveni rad | Original scientific paper

UDK 271.1(497.5-3 Istra):262.14 Sain, I.

Primljeno | Received: 18. XI. 2012.

Izvadak

Historiografija je posve zanemarila lik i djelo istarskoga benediktinca i prvoga riječkog biskupa Isidoro Saina. S mjesta opata Praglia, Sveta je Stolica ovoga redovnika rodnom iz Novigrada 1922. uputila u Rijeku, gdje je obilježio međuratne godine crkvenoga života tijekom talijanske uprave. Glavne značajke njegova djelovanja leže u uspostavi novih župa i potom podizanju biskupijskih struktura nove Riječke biskupije kojoj je upravo on postao prvim biskupom. Uvjeti u kojima nastaje nova biskupija obilježeni su talijanizacijom crkvenoga života.

Abstract

Historiography has completely ignored the persona and work of Istrian Benedictine monk and the first bishop of Rijeka, Isidoro Sain. He was the abbot of Praglia until the Holy See sent this monk from Novigrad to Rijeka in 1922, where he was a very important part of the church between world wars, which was under the Italian rule. His most important work was establishing new parishes and creating the new diocese of Rijeka and becoming its first bishop. The new diocese was created in an environment marked by a forced Italianization.

Ključne riječi: Isidoro Sain, benediktinci, Riječka biskupija, fašizam

Key words: Isidoro Sain, Benedictine monks, Diocese of Rijeka, fascism

Uvod

Crkvena povijest Rijeke između dvaju svjetskih ratova, odnosno tijekom talijanske uprave, malo je poznata. Svjetovni su je se povjesničari uglavnom doticali u vezi s pitanjem odnarođivanja hrvatskoga i slovenskoga stanovništva. S druge strane, crkveni su povjesničari zazirali od te teme jer je ona zahtijevala i analizu kompleksnih odnosa talijanske katoličke hijerarhije i fašizma. Ostale su nepoznate pojedinosti oko djelovanja talijanskih crkvenih upravitelja Rijeke, čak i onda kada je njihovo ime vezano za stvaranje crkvenih struktura. Takav je slučaj i s benediktincem Isidorom Sainom. Godine 2012. navršilo se osamdeset godina od njegove smrti.

Status questionis

Donedavno se od sviju crkvenih upravitelja Rijeke iz talijanskoga razdoblja najmanje znalo o biskupu Isidoru Sainu. Možemo reći da ga je historiografija posve marginalizirala.

O razdoblju njegova života prije dolaska u Rijeku pisala su Sainova subraća benediktinci Emanuele Caronte, Anselmo Tranfaglia i Pietro Pistone u publikaciji *Il primo vescovo di Fiume*, izdanoj 1926. prigodom njegova biskupskoga ređenja.¹ Na prvu obljetnicu smrti njegov osobni tajnik i bliski suradnik Benedetto Pietrobono objavio je govor izrečen prigodom prijenosa biskupovih posmrtnih ostataka s kozalskoga groblja u katedralu svetoga Vida, dajući presjek njegova djelovanja u Rijeci.² Tekst je rabio jedino benediktinac Alessio Dobrilovich pišući monografiju benediktinske kongregacije Subiaco.³ Ipak, zbog nekritičnoga i panegiričkoga pisanja, nije se radilo o zadovoljavajućem presjeku episkopata. *Primorski slovenski biografski leksikon* objavio je 1987. tekst koji doduše ne daje iscrpan prikaz, ali spominje podatke iz dotad nepoznatoga arhivskog gradiva. U nastanku toga teksta svoj je doprinos dao i mons. Josip Pavlišić, tadašnji riječko-senjski nadbiskup.⁴ Hrvatska se historiografija Sainom uopće nije bavila. Sporadično ga je spominjala baveći se župnikom Ivanom Kukanićem ili problematikom Rijeke

1 Luigi Maria Torcoletti (ur.), *Fiume*, 8. VIII. 1926.

2 *In memoriam di S. Ecc. Rev.ma Mons. Michele Isidoro Sain O.S.B. vescovo di Fiume. Parole di Benedetto Pietrobono O.S.B. in occasione della traslazione della salma alla cattedrale di S. Vito e nel 1 anniversario della sua morte* (dalje: *In memoriam*), Subiaco 1933.

3 Alessio Dobrilovich, „Isidoro Sain (1869-1932)“, u: *I Monasteri italiani della congregazione sublacense (1843-1972). Saggi storici nel primo centenario della congregazione*, Parma 1972., 477-490.

4 Tone Požar, „Sain msgr. Mihael Izidor OSB“, u: *Primorski slovenski biografski leksikon*, ur. Martin Jevnikar, vol. 13, Gorica 1987., 267.

kao biskupijskoga središta. Sainov suvremenik Fran Barbalić, u analizi vjerskih prilika Hrvata i Slovenaca tijekom talijanske uprave, ne piše izravno o njemu.⁵ Božo Milanović, dok prosuđuje situaciju u Istri, rijetko spominje riječke prilike.⁶ Zbornik radova o povijesti slovenske Crkve u 20. stoljeću *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju* pogrešno Antonija Santina proglašava prvim riječkim biskupom anticipirajući početak njegova riječkoga episkopata na godinu 1925., zamijenivši ga očito s Isidorom Sainom.⁷

Društvene i crkvene prilike u Rijeci

Stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pitanje pripadnosti grada Rijeke ostalo je neriješeno. Upad D'Annunzijevih legionara 12. rujna 1919. pokušao je riješiti njezin status, koji se neuspješno nastojao odrediti diplomatskim putem, u korist Italije. Rapalski ugovor od 12. studenoga 1920., nakon kojega je D'Annunzio morao napustiti grad i koji je za Rijeku predviđao status neovisne države, nije se pokazao kao trajno rješenje. Međudržavni sporazum između beogradske i rimske vlade od 27. siječnja 1924. o aneksiji Rijeke Kraljevini Italiji definitivno će promijeniti položaj grada.

Mijenjanje nacionalne strukture riječkoga klera i redovništva započelo je već u rujnu 1919. kada dolaskom D'Annunzija brojni Hrvati bježe iz grada. Godine 1923. i 1924. ključne su u talijanizaciji pastorala grada Rijeke s osnivanjem novih župa i upućivanjem talijanskih svećenika. Izravna posljedica pripajanja Kraljevini Italiji bit će osnivanje samostalne Riječke biskupije 1925. godine. Interes talijanske svjetovne i crkvene vlasti išao je za tim da se u Rijeci osnuje samostalna talijanska biskupija. Ulogu Svete Stolice prema Rijeci valja promatrati u svjetlu tadašnjih odnosa Katoličke crkve s talijanskom vladom Benita Mussolinija, koji je inaugurirao poboljšanje odnosa s katolicima nakon više desetljeća antiklerikalne politike liberalnih garnitura.

Rijeka je postala biskupijskim središtem tek u prvoj polovici 20. stoljeća, iako je preduvjete za to imala već znatno prije. Tomu je glavni uzrok njezin zemljopisni položaj na rubnom dijelu većih političkih cjelina, tj. povijesno-politički razlozi. Uvjeti u kojima nastaje dijeceza obilježeni su tali-

5 *Vjerska sloboda Hrvata i Slovenaca u Istri, Trstu i Gorici* (dalje: *Vjerska sloboda*), Zagreb 1931., 30-32, 26-49.

6 *Istra u dvadesetom stoljeću: zabilješke i razmišljanja o proživljenom vremenu* (dalje: *Istra u dvadesetom stoljeću*), I, Pazin 1992., 94.

7 Usp. Ivan Likar, „Pastoralna zgodovina Cerkev na Primorskem“, u: *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju*, Metod Benedik (ur.), Ljubljana 2002., 73.

janskim fašizmom, što će bitno odrediti ne samo crkveni život riječkoga kraja do kraja Drugoga svjetskog rata, već će se nepovoljno odražavati na pastoral i nakon ujedinjenja s Hrvatskom.⁸

Crkvena povijest Rijeke tijekom talijanske uprave malo je poznata.⁹ Crkvenim se temama do neke mjere bave radovi kojima je u središtu položaj Hrvata i Slovenaca u višenacionalnim pograničnim biskupijama tijekom talijanskoga fašizma.¹⁰ Slovenac Lavo Čermelj, proučavajući episkopat Antonija Santina (1933. – 1938.), bavi se pitanjem odnarođivanja i to s protucrkvениh pozicija (*Il vescovo Antonio Santin e gli sloveni e croati delle diocesi di Fiume e Trieste-Capodistria*, Ljubljana 1953.). S druge strane, talijanska je historiografija, u rijetkim prilikama kada je pisala o tome riječkom razdoblju, jednostavno prešućivala neriješeno nacionalno pitanje većinskoga slavenskoga dijela vjernika Riječke biskupije.¹¹ Djelovanje prvoga apostolskog administratora Celsa Costantinija (1920. – 1922.) osvjetljeno je objavljivanjem njegove korespondencije sa Svetom Stolicom, nakon čega je uslijedilo nekoliko radova.¹² Iz svega navedenoga proizlazi da je razdoblje od 1922. do 1933., odnosno episkopat Isidora Saina, ostalo neobrađeno, što je imalo za

8 Obilan popis bibliografije o položaju Hrvata i Slovenaca tijekom talijanskoga fašizma može se naći u: Marino Manin (ur.), *Talijanska uprava i egzodus Hrvata 1918-1943. Zbornik radova s Međunarodnog skupa*, Zagreb 2001.

9 Prije autora ovoga članka, jedini znanstveni pokušaj obrađivanja crkvenih prilika u Rijeci tijekom cjelokupnoga talijanskoga razdoblja učinila je Tatjana Blažeković, „Postanak riječke biskupije i njezino djelovanje do početka drugog svjetskog rata“, *Jadranski zbornik*, V, 1962., 139-152. Članak je, međutim, ideološki obojen i napisan bez posezanja u crkvene izvore. O toj se temi do sada kod hrvatskih i slovenskih povjesničara pisalo vrlo malo i to isključivo u odnosu na problem odgovornosti katoličke talijanske hijerarhije s obzirom na odnarođivanje netalijana. Crkveni povjesničar Mile Bogović pisao je o tome koncem devedesetih godina: „Problemi oko nastajanja Riječke biskupije“, *Sveti Vid*, III, 1998., 69-87.

10 Franco Belci, „Chiesa cattolica e fascismo a Trieste. Storia di un vescovo solo“, *Qualestoria*, XIII/3, 1985., 43-97; Sabastiano Beraldo, „La «normalizzazione» delle diocesi istriane (1932-1936), con particolare riferimento a quelle di Trieste e Fiume“, *Annales*, Series Historia et sociologia, 10/1, 2000., 111-138; Egon Pelikan, *Tajno djelovanje primorske duhovščine pod fašizmom. Primorski kršćanski socialci med Vatikanom, fašistično Italijo in slovensko katoliško desnico – zgodovinsko ozadje romana Kaplan Martin Čedermac*, Ljubljana 2002.; isti, *L'attività clandestina del clero sloveno durante il fascismo*, Udine 2011.; isti, „Cerkev in obmejni fašizem v luči vatikanskih arhivov“, *Acta Histriae*, 20/4, 2012., 563-576; Ivan Portelli, *Pastore dei suoi popoli. Mons. Sedej e l'arcidiocesi di Gorizia nel primo dopoguerra*, Gorizia 2005.; Annamaria Vinci, *Sentinelle della patria. Il fascismo al confine orientale 1918-1941*, Bari 2011.

11 Silvino Gigante, „Il vescovato di Fiume“, *Fiume. Rivista semestrale della „Società di studi fiumani“*, VI/1, 1928., 92-95; Guglielmo Salotti, „Il problema della diocesi di Fiume dai primi del '900 all'annessione all'Italia“, *Giornata di studio sugli aspetti di vita cattolica nella storia di Fiume. In occasione del LX anniversario dell'erezione della diocesi di Fiume (1925-1985)*, Roma 1988., 73-83.

12 Antonio Scottà, *I territori del confine orientale italiano nelle lettere dei vescovi alla Santa Sede 1918-1922*, Trieste 1994., 289-402; Mile Bogović, „Rijeka kao crkveno središte“, *Sveti Vid*, I, 1995., 91-107; isti, „Riječki župnik Ivan Kukanić (1897-1924)“, *Sveti Vid*, II, 1997., 217-232; isti, „Crkvena povijest Rijeke od 1889.-1924.“, *Bernardin Nikola Škrivanić*, ur. Darko Deković, Rijeka 1997., 139-152. O Costantiniju vidi i recentan rad Marka Medveda, „Katolička crkva i D'Annunzijeva okupacija Rijeke“, *Časopis za suvremenu povijest*, 44/1, 2012., 111-136. O osobi Celsa Costantinija, koji će postati apostolski delegat u Kini, potom kardinal i osoba poznata i priznata na svjetskoj razini, vidi: Marko Medved, „Il cardinale Celso Costantini e la Cina. Un protagonista nella Chiesa e nel mondo del XX secolo“, *Riječki teološki časopis*, 18/1, 2010., 332-336.

posljedicu da se najveći teret odgovornosti za talijanizaciju crkvenih struktura i jezika u pastoralu Riječke biskupije do sada stavljao na leđa biskupa Antonija Santina (1933. – 1938.).¹³

Osnovni biografski podaci

Mihovil Sain rođen je 22. studenoga 1869. u Zidinama kraj Dajle (istarski Novigrad), od roditelja Antuna i Marije rođ. Radislović. Bio je talijanske nacionalnosti, iako hrvatski autori redovito ističu njegovo hrvatsko podrijetlo. Sam Isidoro Sain priznaje da su u obitelji svi govorili „slavenski“.¹⁴

Presudan utjecaj na njegovo duhovno zvanje imao je obližnji benediktinski samostan u Dajli. Ušavši u Red svetoga Benedikta, izabrao je redovničko ime Izidor. Prve godine obrazovanja pohađao je u Dajli, odakle je 1884. otišao u opatiju San Giuliano u Genovi da bi nastavio s gimnazijom. U glavnom ligurskom gradu 12. studenoga iste godine obukao je benediktinski habit. Novicijat je proveo pod vodstvom Domenica Serafinija, budućega kardinala koji će mu u Rimskoj kuriji četiri desetljeća nakon toga pomoći pri stvaranju Riječke biskupije. Isidoro Sain je 29. prosinca 1885. dao zavjete. Teologiju je pohađao u Torchiari kod Parme od 1889. do 1891. da bi se nakon toga vratio u Genovu, gdje ga je 11. lipnja 1892. mons. Fedele Abati zaređio za svećenika. U đenovskom benediktinskom samostanu San Giuliano, danas napuštenom, Sain je preuzeo službu formacije i obrazovanja benediktinskih novaka. Bio je desna ruka tadašnjemu opatu Teodoru Cappelliju. Pokazivao je interes za klasičnu književnost i filozofiju, a obnašao je službe dekana, tajnika, knjižničara i ekonoma.¹⁵ Činjenica da mu je tamošnji ordinarijat povjeravao i određene delikatne zadaće na području Đenovske nadbiskupije potvrđuje nam da ga je cijenila šira lokalna đenovska crkvena zajednica. Njegov red ga 1908. šalje u opatiju Montevergine kraj Avellina da bi poradio na jačanju osjećaja pripadnosti tamošnje zajednice benediktinskoj Kongregaciji Cassino prvotne opservancije (potom prozvanoj Kongregacija

13 Usp. Marko Medved, „Historiografske podjele oko biskupa Antonija Santina“, *Histria*, 1, 2011., 113-135.

14 „Još se sjećam pokoje riječi koju sam naravski naučio kao dijete jer su u obitelji svi govorili slavenski.“ Isidoro Sain kardinalu Gaetanu De Laiju, 1. ožujka 1926. Nadbiskupijski arhiv Rijeka (dalje: NAR), Osnivanje biskupije, folium 328. Kao što navodi Mile Bogović („Riječki župnik Ivan Kukanić [1897-1924]“, 230), Isidoro Sain „hrvatskoga je porijekla, ali je odgajan u talijanskome duhu, a u tome duhu je radio u Rijeci.“ Božo Milanović piše da je bio Hrvat, ali se, zaboravivši svoj jezik u djetinjstvu, smatrao Talijanom. Milanović, *Istra u dvadesetom stoljeću*, 252.

15 Jedan od njegovih učenika prisjeća se razdoblja kada je Sain bio nastavnik benediktinskim novcima: „Vidim još uvijek njegov mršavi lik dok nam je govorio o benediktinskoj askezi. Dok je predavao, njegov nutarnji žar izvirao je na licu pretvarajući njegov bljedoliki lik u crvenkastu boju, suhi glas bivao je toplim, cijelo njegovo biće vibriralo je komunicirajući nam svjetlo inteligencije, toplinu srca, darežljivost volje.“ Anselmo Tranfaglia, „Plasmatore di anime“, *Il primo vescovo di Fiume*, 2-3.

Subiaco).¹⁶ Ondje je bio magistar novaka, a nakon što je izabran za konzultora generalne kurije 1913. premješten je u Subiaco. Nakon izbijanja Prvoga svjetskog rata i vojne mobilizacije benediktinskih redovnika, dolazi na čelo te opatije koja u Redu svetoga Benedikta ima poseban povijesni značaj.¹⁷

Nakon svršetka rata uspinje se u benediktinskoj hijerarhiji. U rujnu 1919. postaje opat vizitator u Italiji,¹⁸ a 27. studenoga iste godine neočekivano je izabran za opata samostana u Pragli pored Padove.¹⁹ Dvije godine upravljanja Pragliom pokazale su se vrlo teškima.²⁰ Izgleda da nije bio dobro prihvaćen, no dublji motivi ostaju nam nepoznati. Ondje je ostao sve do jeseni 1922., kada ga je Rimska kurija poslala u Rijeku.²¹

Isidoro Sain, apostolski administrator Rijeke i predgrađa

Nakon što je dotadašnji apostolski administrator Celso Costantini poslan u Kinu za apostolskoga delegata, u istarskome benediktincu pronađen je njegov nasljednik. Konzistorijalna kongregacija imenovala je 17. rujna 1922. opata Isidora Saina apostolskim administratorom grada Rijeke i predgrađa.²²

Pri dolasku Isidora Saina u Rijeku državno-pravni položaj grada bio je određen sporazumom iz Rapalla od 12. studenoga 1920. Slobodna Riječka Država trebala je imati nešto veći teritorij od mađarskoga *corpusa separa-*

16 Opat Pier Francesco Casaretto osnovao je benediktinsku Kongregaciju Cassino prvotne opservancije, kanonski uspostavljenu 1872. Od 1959. naziva se Kongregacijom Subiaco.

17 Pietro Pistone, „La dimora di Monsignor Sain nei Monasteri Sublacensi (1913-1919)“, *Il primo vescovo di Fiume*, 3.

18 Dobrilovich, „Isidoro Sain (1869-1932)“, 482-483.

19 Benediktinska opatija u Pragli osnovana je na prijelazu iz 11. u 12. stoljeće na cesti koja je vodila u Este. Prvotno je bila ovisna o opatiji u Polironeu, da bi od 1304. zadobila samostalnost i pravo autonomnoga izbora opata. Imala je bogatu i plodnu povijest sve do napoleonskoga razdoblja, kada je 1810. ukinuta. Benediktinci se u Pragli vraćaju 1834. Opatija ulazi u benediktinsku Kongregaciju Cassino prvotne opservancije. Već 1866., tijekom ratova za ujedinjenje Italije i tadašnjih antiklerikalnih zakona, benediktinska opatija je po drugi put raspuštena. Najveći dio benediktinaca našao je utočište u istarskoj Dajli. Benediktinci su 1900. ponovno dobili opatiju Praglia, nakon čega je uslijedilo plodno razdoblje između dvaju svjetskih ratova.

20 Malobrojni izvori koji uopće postoje o Sainovu životu nazivaju njegovo dvogodišnje vodstvo opatije u Pragli „dvjema mučnim, ali ne i neplodnim godinama“. Ondje saznajemo da je imao podršku od nadređenih i od Rimske kurije, ali da ga monasi iz Praglie nisu dobro primili. „Opata Isidora Saina nisu prihvaćali smatrajući ga odveć različitim od načina uprave njegovoga prethodnika. Jadani opat je zbog toga, videći da je neshvaćen i kako nije objubljen, morao ispiti mnogo gorkih čaša osobnoga trpljenja.“ Dobrilovich, „Isidoro Sain (1869-1932)“, 484.

21 O Isidoru Sainu autor ovoga članka pisao je u doktorskoj disertaciji *La Chiesa cattolica a Fiume (1920-1938): amministratori apostolici e vescovi in diocesi plurinazionali in epoca fascista*, Roma 2008. O Sainu isti je autor pisao i u sljedećim objavljenim radovima: „Isidoro Sain OSB – primo vescovo di Fiume“, *Benedictina. Rivista del Centro storico benedettino italiano*, 58/2, 2011., 363-385; „Istrani na riječkoj biskupskoj katedri“, *Vjesnik istarskog arhiva*, 18, 2011., 373-384; „80 godina smrti prvog riječkog biskupa Isidora Saina“, *Zvona*, 50/2, 2012., 22.

22 *Acta Apostolicae Sedis*, XIV/15, 1922., 551. Usp. Alberto Guasco, „La città assunse l'aspetto della guerra civile. La Santa Sede all'osservatorio di Fiume“, *Cristianesimo nella storia*, XXXI, 2010., 79-100.

tuma, ali postojanje toga entiteta bilo je kratkoga daha. Vlada autonomaša Riccarda Zanelle traje samo do 3. ožujka 1922., kada je nasilno svrgnuta. Ni konvencije iz Svete Margherite od 23. listopada 1922. nisu odredile liniju razgraničenja. To će učiniti ugovori između Rima i Beograda od 27. siječnja 1924., kojima je Rijeka pripala Italiji. Talijanski kler Rijeke na čelu s Isidorom Sainom podržao je pripojenje grada Kraljevini Italiji.²³ Podrška apostolskoga administratora aneksiji ujedno je *conditio sine qua non* za uspjeh i njegove misije, tj. za stvaranje biskupije i njezinih struktura.

Sain je bio apostolski administrator Rijeke i predgrađa, odnosno riječke župe Uznesenja Marijina i Gospe Karmelske na Drenovi. Glavnim zadaćama svoga desetogodišnjega rada u Rijeci, najprije kao apostolskoga administratora grada, potom upravitelja biskupije i konačno biskupa Riječke dijeceze, Isidoro Sain je smatrao osnivanje novih župa i izgradnju crkava te pregovore s vlastima oko uspostave biskupije s njezinim strukturama.²⁴ Navedeni redosljed nije slučajna jer je ostvarenje jedne etape otvaralo mogućnost rješavanja sljedećih.

Isidoro Sain organizira pastoralni život Rijeke

Dismembracija župe Uznesenja Marijina, odnosno osnivanje novih gradskih župa, prvi je važan čin Isidora Saina tijekom službe u Rijeci. Prema tome je koraku stremio od svojega dolaska, ne samo jer je to bio nužan korak u pastoralu grada koji je dosezao 45.000 duša sa samo jednom župom, nego i zbog činjenice da je time otvarao put prema osnivanju samostalne biskupije. Uspostavu dijeceze valja smatrati njegovom glavnom zadaćom u Rijeci. Dekret o dijeljenju župe već je prije pripremio Celso Costantini, prvi apostolski administrator Rijeke, ali ga zbog nestabilne političke situacije nije uspio ostvariti.

Dekret Isidora Saina o osnutku novih riječkih župa nosi datum 16. srpnja 1923.²⁵ Ustanovljene su župe Svih svetih, Bezgrješnog začeca Blažene Djevice Marije, Presvetoga Otkupitelja i svetoga Nikole. Dekret je bio nužan jer je odgovarao pastoralnim potrebama velikoga broja vjernika o kojima

23 Usp. Marko Medved, „Riječka Crkva i aneksija grada Italiji 1924. godine“, *Problemi sjevernog Jadrana*, 10, 2009., 71-87.

24 Usp. Domenico Raimondi, „S. E. Mons. Isidoro Sain da amministratore apostolico a vescovo di Fiume. Ottobre 1922-Agosto 1926“, *Il primo vescovo di Fiume*, 1.

25 NAR, Acta 23/1923. Usp. Marko Medved, „Promjene pastoralnih struktura za vrijeme talijanske uprave“, *Riječki teološki časopis*, 14/2, 2006., 399-412; isti, „Župe Riječke biskupije tijekom talijanske uprave“, isto, 17/1, 2009., 119-152; isti, „Osnivanje novih riječkih župa 1923. godine“, *Časopis za povijest Zapadne Hrvatske*, IV-V, 2009.-2010., 115-127.

više nije mogla skrbiti samo jedna župa, čija se župna crkva k tome nalazila u centru grada, dok su se nova naselja širila daleko od centra, na zapadnim i sjevernim područjima. U trenutku osnivanja, po procjeni apostolskoga administratora, nove su župe brojile: 19.000 duša Uznesenje Marijino, 7.000 Bezgrješna, 3.000 Svi sveti, 7.000 Presveti Otkupitelj, 3.000 Sveti Nikola, 1.900 Drenova.²⁶

Nacionalne razlike među klerom, koje su se manifestirale i proteklih godina, izišle su na vidjelo i prilikom osnivanja župa. Talijani su dekret prihvatili s odobravanjem, dok su mu Hrvati bili protivni. Uzrok protivljenju bio je u činjenici da su nove župe shvaćene kao nastavak talijanizacije koja je bila u tijeku u svim sferama riječkoga društva i koja je time dala ključni pečat i vjerskom životu grada jer su u nove župe upućeni talijanski župni upravitelji.

U trenutku podjele župe Uznesenja Marijina samo je kapucinska župa imala svoju crkvu, doduše s radovima u punom zamahu. Župe Svih svetih na Kozali, Presvetoga Otkupitelja na Mlaki i svetoga Nikole na Turniću nisu imale sakralni prostor. Stoga je Isidora Saina čekala nezahvalna i teška zadaća organizacije pastorala u uvjetima nepostojanja župnih crkava i uz kronični nedostatak svećenika.

Nakon proširenja svoje jurisdikcije, Sain osniva i izvangradske župe. U Opatiji, koja je do tada bila u sastavu župe Volosko, osnovao je 22. studenoga 1926. župu Navještenja Blažene Djevice Marije.²⁷ Dekretom od 15. siječnja 1929. osnovao je četiri nove župe u zaleđu biskupije.²⁸ Tada su nastale dvije hrvatske i dvije slovenske župe. Župama su postali dotadašnji vikarijati Podgraje (s crkvom Gospe Karmelske) i Zagorje (s crkvom sv. Jelene) te kapelanije sv. Nikole u Brgudu, koja je odcijepljena od župe Jelšane i sjedinjena s kapelanijom sv. Antuna u Zvoneću, i sv. Luke u Rukavcu, koja je još otprije bila odvojena od župe Kastav nakon razgraničenja između Italije i Kraljevine SHS. U gradu Rijeci Isidoro Sain je

26 Prilog pismu Isidora Saina kardinalu Gaetanu De Laiju, 31. svibnja 1924. NAR, Osnivanje biskupije, f. 86.

27 U dekretu osnivanja župe govori se o župi Opatija-Vepriac. Odbacuju se prezivanja svjetovne vlasti na patronat, a među razloge uspostave župe navodi se rast broja stanovništva, zbog čega je pastoralna skrb, uslijed udaljenosti, bila otežana. Novu župu sačinjavao je teritorij koji je do tada dijelom pripadao župama Volosko i Vepriac. Nakon što opisuje granice nove župe, biskup želi precizirati da će se dvije župe i nadalje koristiti grobljem u Voloskom na kojemu njihovi vjernici imaju pravo pokapati svoje pokojnike bez obzira na mjesto preminuća. Dekret osnivanja opatijske župe donesen je na blagdan svete Cecilije, no zanimljivo je da je toga dana bio i rođendan riječkoga ordinarija, utemeljitelja župe. NAR, Acta, 478/1926. Usp. Marko Medved, „Crkvene prilike u Opatiji za vrijeme talijanske uprave“, *Opatijske crkvene obljetnice*, zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Opatiji 17. i 18. studenoga 2006. godine, ur. Goran Crnković, Opatija 2008., 67-74.

28 NAR, Acta, 17/1929.

1. siječnja 1928. uspostavio bolnički vikarijat svetoga Josipa. Vikarijat je izdvojio iz jurisdikcije župe Presvetoga Otkupitelja i stavio ga izravno pod vlast ordinarija.²⁹

Tijekom desetogodišta uprave riječkom Crkvom djelomično ili potpuno izgrađeno je pet gradskih crkava. U godinama velike ekonomske oskudice Sain je velik napor uložio u podizanje sakralnoga prostora u novim kvartovima Rijeke. Radilo se o crkvama Svih svetih na Kozali, Bezgrješnog začeca BDM (Gospa Lurdska), svetog Antuna (Kantrida), svetog Josipa (benediktinke) i Navještenja BDM (Opatija).

Stvaranje Riječke biskupije

Osnutak Riječke biskupije omogućen je povoljnim uvjetima na političkom i crkvenom polju.³⁰ Stvaranje apostolske administrature 1920., čime senjsko-modruški biskup gubi jurisdikciju nad gradom, i cijepanje do tada jedine gradske župe Uznesenja Marijina stvaranjem novih četiriju župa 1923. glavne su promjene na crkvenom području. Osnovni politički preduvjet biskupiji postignut je aneksijom Rijeke Italiji 1924. godine.

Pregovori za osnivanje samostalne biskupije između provincijskih, državnih i crkvenih vlasti započeli su u lipnju 1924. nakon što je Konzistorijalna kongregacija Sainu dala potrebne ovlasti „da započne bez oklijevanja“ kontaktirati s Vladom i s radnjama oko osnutka biskupije.³¹

Talijanske građanske vlasti podržavale su nastanak biskupije, čak su poticale apostolskoga administratora kako bi ona čim prije mogla ugledati svjetlo dana. Tijekom procesa rađanja biskupije, Isidoro Sain piše: „Moram reći da me kako prefektura tako i općinski komesar požuruju da se osnivanje biskupije dogodi čim prije, uočavajući u tome korist i za provinciju.“³²

Raspoloživost države prema Riječkoj biskupiji valja promatrati u kontekstu odnosa fašizma prema Katoličkoj crkvi u Italiji. Nakon dolaska na vlast u listopadu 1922., Benito Mussolini je želio poboljšati položaj Katoličke crkve u Italiji ne bi li dobio podršku talijanskih katolika kako bi režim koji je gradio postao čvršćim i narodu prihvatljivijim. S druge strane, papa

29 Dekret Isidora Saina o uspostavi samostalnoga bolničkoga vikarijata, 1. siječnja 1928. Isto, 1/1928.

30 Usp. Marko Medved, „Nastanak Riječke biskupije 1925. godine“, *Croatia Christiana periodica*, XXXIII/64, 2009., 137-156; isti, „La plurinazionale diocesi di Fiume nei primi anni del fascismo“, *Rivista di storia della Chiesa in Italia*, LXIV/1, 2010., 71-91.

31 Kardinal Gaetano De Lai Isidoru Sainu, 11. lipnja 1924. NAR, Osnivanje biskupije, f. 88-89.

32 Isidoro Sain kardinalu Gaetanu De Laiju, 12. kolovoza 1924. Isto, f. 99-100.

Pio XI. bio je spreman na suradnju s vladom da bi nakon više od pola stoljeća riješio otvorena pitanja u odnosima s državom.³³ Mussolinijeva vlada promicala je tzv. politiku „ispružene ruke“ (*mano tesa*) prema Crkvi, odnosno približavanja katoličkoj hijerarhiji i Svetoj Stolici.³⁴ *Duce* je znao koliko je velik utjecaj Crkve na talijanski narod te je očekivao njezinu suradnju nudeći joj zauzvat ukidanje antiklerikalnih zakona koje su donijele prijašnje liberalne vlade. Cilj njegove politike tih prvih godina bio je integracija Crkve unutar njegova plana „nacionalne obnove“ i zadobivanje naklonosti episkopata.³⁵ Razvoj situacije na talijanskoj političkoj sceni pogodovao je radanju talijanske biskupije u Rijeci. Talijanska država kupila je zgradu za riječko sjemenište, financirala je nastavni kadar u toj središnjoj crkvenoj ustanovi, kao i djelovanje biskupijskoga ordinarijata te davala dotaciju za kanonike novoga stolnog kaptola.

Riječka biskupija osnovana je bulom pape Pija XI. *Supremum pastorale munus* od 25. travnja 1925., provedenom 31. svibnja iste godine.³⁶ Pripalo joj je šesnaest župa koje su se nalazile na teritoriju Kvarnerske provincije.³⁷ Dotadašnjoj apostolskoj administraturi Rijeke i predgrađa, koja se prostirala nad šest župa, pridruženo je još deset – iz Tršćansko-koparske biskupije 7 i iz Ljubljanske biskupije 3 župe.³⁸

Nova je biskupija bila višenacionalnoga sastava. Činili su je Hrvati, Talijani i Slovenci. Teško je točno odrediti postotak stanovništva jer službene državne popise pučanstva ne možemo smatrati vjerodostojnima jer su

33 Usp. Franco Malgeri, *Chiesa, cattolici e democrazia. Da Sturzo a De Gasperi*, Brescia 1990.; Francesco Margiotta Broglio, *Italia e Santa Sede dalla Grande guerra alla conciliazione. Aspetti politici e giuridici*, Bari 1996.; Giacomo Martina, „I cattolici di fronte al fascismo“, *Rassegna di Teologia*, 17, 1976., 170-194; Gaetano Salvemini, *Stato e Chiesa in Italia*, Milano 1969.; Pietro Scoppola, *Coscienza religiosa e democrazia nell'Italia contemporanea*, Bologna 1966.; isti, *La Chiesa e il fascismo. Documenti e interpretazioni*, Bari 1971.; Giovanni Spadolini (ur.), *Il cardinale Gasparri e la Questione Romana*, Firenze 1973. Od recentnih radova na tu temu koji su uslijedili nakon otvaranja Vatikanskoga tajnog arhiva za pontifikat Pija XI. spomenimo dva djela isusovca Giovannija Salea: *Popolari e destra cattolica al tempo di Benedetto XV 1919-1922*, Milano 2006., i *Fascismo e Vaticano prima della Conciliazione*, Roma 2007.

34 Felice Perfetti, „L'Italia e il fascismo“, u: Renzo De Felice (ur.), *Storia dell'Italia contemporanea*, sv. III, Napoli 1984., 229.

35 Sale, *Fascismo e Vaticano prima della Conciliazione*, 29, 32.

36 Bula je iz Rima poslana 12., a u Rijeku je stigla 18. svibnja 1925. Isto, 196-197. Usp. NAR, Urudžbeni zapisnik, 122/1925, 1; NAR, Osnivanje biskupije, f. 213.

37 Fran Barbačić pogrešno piše o trinaest župa nove biskupije (*Vjerska sloboda*, 11). Iz toga izvora proizlazi pogrešan podatak koji će ponavljati i drugi autori: Blažeković, „Postanak riječke biskupije i njezino djelovanje“, 147; Bogović, „Rijeka kao crkveno središte“, 96.

38 Bilo je 6 kapelanija (4 iz Tršćansko-koparske i 2 iz Ljubljanske biskupije) i dva vikarijata (po jedan iz Tršćansko-koparske i iz Ljubljanske biskupije). Broj duša u pojedinim župama 1924. po Sainovoj procjeni iznosio je: župe apostolske administrature Rijeke: Uznesenje BDM 19.000, Bezgrješna 7.000, Svi sveti 3.000, Presveti Otkupitelj 7.000, Drenova 1.900, Sveti Nikola 3.000; tršćansko-koparske župe: Veprinac 2.754, Brseč 1.800, Klana 1.500, Jelšane 4.900, Lovran 4.000, Moščence 2.500, Volosko 5.000; ljubljanske župe: Prem 2.000, Ilirska Bistrica 3.800, Knežak 3.200. NAR, Osnivanje biskupije, f. 86.

na razne načine nastojali uvećati broj Talijana nauštrb Hrvata i Slovenaca.³⁹ Dok je talijanska prisutnost u Rijeci dosegala apsolutnu većinu, u zaleđu su većinu činili Hrvati i Slovenci.

Osnutkom biskupije crkva sv. Vida uzdignuta je na stupanj katedrale. Učinjeno je to na Sainov zahtjev; on se usprotivio uzdizanju župne crkve Uznesenja Marijina u katedralu jer nije mogao predvidjeti ponašanje hrvatskoga Zbornoga kaptola koji je pri toj crkvi djelovao, odnosno stav trojice kanonika (dvojice Hrvata i jednoga Mađara) i njihovo eventualno presizanje prema novome Stolnom talijanskom kaptolu.⁴⁰

Riječka biskupija nije ušla ni u jednu crkvenu pokrajinu. Papinska bula odredila je izravno podvrgnuće dijeceze Svetoj Stolici. Još je 16. srpnja 1924. Isidoro Sain predlagao takvo rješenje tajniku Konzistorijalne kongregacije zbog, kako je pisao, „etničke strukture i političke pozicije“ biskupije u Rijeci.⁴¹ Odluka o izravnom podvrgnuću Svetoj Stolici, a ne, kao što bi bilo logičnije, Goričkoj metropoliji, bila je predmet kritike hrvatskoga javnog mnijenja. Ono je u tome vidjelo namjeru da se spriječi vjerojatan, i Talijanima neprihvatljiv, utjecaj slavenskih vjernika Goričke nadbiskupije na Hrvate i Slovence Riječke biskupije. S druge strane, pripojenje hrvatskih župa Tršćansko-koparske biskupije Rijeci tumačilo se kao planirano slabljenje slavenskoga elementa u tamošnjoj biskupiji, u kojoj se tako mogla bolje provoditi politika odnarođivanja.⁴²

Crkveni povjesničar Makso Pelosa, s povijesnom distancom od pola stoljeća, piše kako je crkvena pokrajina u Gorici bila „tada historijski najorganskiji okvir“ u koji je nova biskupija trebala ući i da je taj „namjerni“ neulazak spriječio onakvu obranu crkvenih i narodnih prava Hrvata kakva bi bila moguća da su jadranske biskupije bile grupirane tako da su činile jednu crkvenu pokrajinu ili metropoliju. On je u izravnu uzročno-posljedičnu vezu stavio neulazak Rijeke u Goričku metropoliju sa skoro potpunim nestankom

39 Brojne su netočnosti u službenim popisima Mussolinijevog režima koje proizlaze iz interesa da se talijanska prisutnost što više uveća. Tome je pridonijelo različito shvaćanje pojma nacionalnosti koji su ovdašnji ljudi poimali u smislu etničke pripadnosti, dok je u Italiji ono značilo državljanstvo. Osim toga, dvojbena je i termin „općevnog jezika“.

40 NAR, Osnivanje biskupije, f. 230-231.

41 Isidoro Sain kardinalu Gaetanu De Laiju. Isto, f. 92.

42 Usp. *Sušački Novi list*, 7. lipnja 1925.

hrvatskoga klera iz Riječke biskupije.⁴³

Za sudbena pitanja, sinodu provincije i za priziv drugoga stupnja određena je nadbiskupija Venecije, tj. Patrijarhat u Veneciji,⁴⁴ kako je pisao tajnik Konzistorijalne kongregacije u objašnjenju ove odluke, zbog „etnografskih razloga i lakoće u pristupu“ Veneciji.⁴⁵ Dok je metropolitanska (ne)pripadnost određena od samoga Saina, ova druga odluka donesena je bez apostolskoga administratora. Za sudbene takse na snazi u Riječkoj biskupiji uvedeni su jednaki iznosi kao u crkvenoj pokrajini Venecije.⁴⁶

Prisutnost riječkoga ordinarija na sjednicama biskupske konferencije regije Veneto i osobito činjenica da su sjemeničtarci odlazili u Veneciju na studij teologije značili su *de facto* podvrgnuće Rijeke Veneciji.⁴⁷ Iako je to samo simboličkoga karaktera, podsjetimo da bula osnutka biskupije nosi nadnevak 25. travnja, kada se slavi blagdan sv. Marka Evanđelista, zaštitnika Venecije.⁴⁸

Imenovanje Isidora Saina prvim riječkim biskupom

Pio XI. imenovao je 21. lipnja 1926. Isidora Saina za prvoga biskupa Riječke biskupije.⁴⁹ Do tada je upravljao novom dijecezom kao apostolski administrator, a prije uspostave biskupije bio je apostolski administrator grada Rijeke i predgrađa. Biskupsko ređenje bilo je u riječkoj katedrali 8. kolovoza 1926. Glavni zareditelj bio je mletački patrijarh, kardinal Pietro La Fontaine, a suzareditelji benediktinski nadbiskupi Giovanni Beda Cardinale (nuncij u Argentini) i nadbiskup Salerno Carlo Gregorio Maria Grasso. Biskupsko geslo Isidora Saina bilo je *Omnibus omnia factus* (Svima bijah sve, 1 Kor 9, 22). Biskupski grb, podijeljen u četiri dijela, sadržavao je tadašnji riječki gradski grb, tj. jednoglavoga orla s vrčem koji nepresušno lije vodu, zviježdu opatije u Pragli, križ i riječ *Pax* (Mir).

43 „Hrvatski episkopat, pod predsjedanjem Antuna Bauera, bio bi se mogao 1931. g. i uopće između dva rata mnogo energičnije založiti za očuvanje minimalnih crkvenih i narodnih prava hrvatske i slovenske manjine u Italiji, kad bi bile iza njih stajale metropolitanski okupljene jadranske hrvatske biskupije. U najteže pogodnom dijelu, 1925. g. osnovanoj Riječkoj biskupiji koja je namjerno ostala izuzeta iz svog tada historijski najorganskijeg okvira Goričke metropolije, te de facto podvrgnuta Veneciji, dovelo je to do sistematskog tjeranja i gotovo potpunog uništenja prisutnog i sprečavanja odgoja domaćeg hrvatskog svećenstva“. M. Pelosa, *Riječka metropolija*, Rijeka-Zagreb 1973., 36.

44 Kardinal Gaetano De Lai Isidoru Sainu, 18. prosinca 1925. NAR, Osnivanje biskupije, f. 256.

45 Kardinal Gaetano De Lai Isidoru Sainu, 10. prosinca 1925. Isto, f. 254.

46 Konzistorijalna kongregacija to dopušta 30. srpnja 1931. NAR, Urudžbeni zapisnik, 83/1931.

47 Usp. Pelosa, *Riječka metropolija*, 36.

48 Usp. Mile Bogović, „60 godina Riječke biskupije“, u: isti (ur.), *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, zbornik radova znanstvenog simpozija u povodu 800. obljetnice osnutka Krbavske biskupije, održanog u Rijeci 23-24. travnja 1986. godine, Rijeka – Zagreb 1998., 292.

49 NAR, Osnivanje biskupije, fasc. „Bule imenovanja“, f. 3. Usp. *Acta Apostolicae Sedis*, XVIII, 1926., 7, 252.

Stvaranje crkvenih struktura i njihova talijanizacija

Uza stvaranje crkvenih struktura odvijala se istodobno i njihova talijanizacija. Proces talijanizacije crkvenoga života Rijeke započeo je još u godinama koje su prethodile osnivanju biskupije. U tom sklopu valja posebno istaknuti dvije činjenice: vladavinu Gabrielea D'Annunzija i dismembraciju riječke župe 1923. Prva se dogodila u razdoblju prije Sainova dolaska u Rijeku, dok je druga povezana s njim. Naime, većina je hrvatskoga klera protjerana D'Annunzijevim dolaskom u rujnu 1919.⁵⁰ Do tada su, kao što u srpnju 1919. bilježi u svojim dokumentima apostolski vizitator Valentino Liva, bila samo četvorica Talijana među 16 riječkih svećenika.⁵¹ Počevši od 1920. u Rijeku dolaze talijanski svećenici, a koncem dvadesetih godina od Hrvata u gradu pastoralno djeluje samo Matija Balas.⁵²

Sainovim osnutkom gradskih župa ostvarena je talijanizacija pastoralna.⁵³ Kako je i nakon dismembracije njegove župe hrvatski svećenik Ivan Kukanić još uvijek bio na čelu središnje gradske župe, pojačali su se pritisci za njegovom smjenom. Apostolski administrator uz podršku kardinala Gaetana De Laija iznudiše Kukanićevu ostavku 27. svibnja 1924. i novim župnikom imenuje Luigija Mariju Torcolettija, čime se talijanizacija riječkoga pastoralna može smatrati okončanom.⁵⁴

Talijanski kapucini zamjenjuju hrvatske redovnike nakon što je 20. prosinca 1922. protjeran Bernardin Škrivanić te nakon što je od lipnja/srpnja 1923. samostan pripojen Mletačkoj provinciji.⁵⁵ Promjene u nacionalnoj strukturi kapucinskoga samostana imale su posljedice na pastoral bolesnika s obzirom na to da su oni bili povjereni brizi tih redovnika: za bolesničkoga kapelana imenovan je kapucin koji je govorio samo talijanski jezik.

50 Usp. Medved, „Katolička crkva i D'Annunzijeva okupacija Rijeke“, 111-136.

51 Valentino Liva kardinalu Gaetanu De Laiju, 20. srpnja 1919. Arhiv Zbornoga kaptola Čedad (Archivio Capitolo collegiale Cividale del Friuli, dalje: ACC), Valentino Liva, fasc. „Visitatore apostolico a Fiume“, bez signature. Brojka od šesnaestero svećenika (župnik, kanonici, kapelani, vjeroučitelji) ostala je nepromijenjena još od 1916. godine. Usp. *Schematismus Cleri Diocesium Segniensis et Modrušensis seu Corbaviensis pro anno 1916*, Segniae 1916., 146-148.

52 NAR, Osnivanje biskupije, bilježnica „Clero della diocesi di Fiume“, f. 2-8.

53 U novim župama Isidoro Sain imenuje: u Bezgriješnog začeca kapucina Ermenegilda Cecottija, u Presvetom Otkupitelju Gabrielea Jelussija, u Svetom Nikoli najprije Domenica Raimondija, potom Ottavija Boscu, u Svim svetima Giovannija Regalatija (osim kratkotrajno Ivana Kukanića). U nekoliko slučajeva i izvan Rijeke imenovani su župski upravitelji Talijani: na Drenovi nakon prisilnoga odlaska Aleksandra Superine imenovan je Giuseppe Mariottini, u Lovranu Carmelo Di Natale, u Opatiji talijanski benediktinci olivetanske provincije.

54 Gaetano De Lai Isidoru Sainu, 13. svibnja 1924. NAR, Osnivanje biskupije, f. 57-58. Usp. Bogović, „Riječki župnik Ivan Kukanić (1897-1924)“, 217-232.

55 Guglielmo Salotti, „Le travagliate vicende del convento dei cappuccini (1920-1922)“, *Fiume. Rivista di studi fiumani*, VII/13, 1987., 52-59.

Nakon dugogodišnje kampanje protiv hrvatskih sestara milosrdnica sv. Vinka, tijekom 1926. one moraju napustiti gradsku ubožnicu „Fratelli Branchetta“, da bi na njihovo mjesto došle talijanske redovnice (klarise Presvetoga Sakramenta). Ipak nisu bile protjerane iz svih ustanova, kao što su tražili predstavnici političkih vlasti, nego im je dopušteno, i uz podršku ordinarija, da ostanu u gradskoj bolnici. Zauzvrat su se morale odcijepiti od zagrebačke i osnovati samostalnu talijansku provinciju 3. siječnja 1932.⁵⁶

Na Pehlinu djeluje ženska redovnička zajednica Naše Gospe Zaštitnice Mađarske koja je dolaskom talijanskih vlasti osuđena na odumiranje zato što nitko nije htio financijski pomagati mađarske redovnice, ali i zbog toga što nije imala uvjete za novicijat. Nakon što je od Kongregacije za redovnike dobio potrebne ovlasti, Isidoro Sain je odredio raspuštanje zajednice 28. travnja 1930.⁵⁷

Ovisnost pastorala novih župa o državnom novcu u tada još pretkonkordatskim uvjetima bila je među glavnim uzrocima talijanizacije pastorala. Državne su vlasti bile izravno zainteresirane za financiranje tih struktura pa su zato davale i posebnu novčanu pomoć pridošlim talijanskim svećenicima.⁵⁸ Neki župnici i glavni suradnici biskupa Saina uživali su državnu pomoć za ono što su vlasti nazivale „talijanskom djelatnošću“ i za „osjećaje privrženosti režimu“.⁵⁹

U Rijeci se od 1924. propovijeda isključivo na talijanskom jeziku, dok je zadnje bogoslužje na staroslavenskom u župnoj crkvi služeno još 1919. Najveći val protjerivanja netalijanskih svećenika iz Liburnije dogodio se u prvim godinama nakon rata, dok su te župe pripadale tršćansko-koparskom biskupu. U Voloskome i Lovranu do 1931. imamo makar minimalnu prisutnost hrvatskoga jezika u bogoslužju, nakon čega on potpuno nestaje. U Opatiji hrvatskoga jezika nema od same uspostave župe 1926.⁶⁰ Tijekom

⁵⁶ Usp. *Povijest Družbe sestara milosrdnica Sv. Vinka Paulskoga u Zagrebu*, Zagreb 1935., 57; Lidija Kirn – Vincencija Nosić (ur.), *Sestre milosrdnice u Rijeci 1858-1978*, Rijeka 1980., 39-43; Berislava Vračić – Alfonza Kovačić, *Sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskoga s kućom maticom u Zagrebu 1845-1995*, II. Družbine filijale, Zagreb 1998., 94-102.

⁵⁷ NAR, Acta, 127/1930.

⁵⁸ O financijskoj potpori talijanske vlade talijanskim svećenicima na anektiranim područjima vidi: Danilo Klen, *Neki dokumenti o svećenstvu u Istri*, Rijeka 1953., 62-69; Giovanni Miccoli, „Onorificenze, sussidi e patriottismo: un aspetto marginale del rapporto-alleanza tra Chiesa e fascismo nella Venezia Giulia“, *Bollettino dell'Istituto regionale per la storia del Movimento di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia*, III/1-2, 1975., 37-39.

⁵⁹ Prefekt Emanuele Vivorio ministru unutarnjih poslova, 11. lipnja 1928. Državni arhiv Rijeka, JU-6, 118, fasc. „Sacerdoti“, bez signature.

⁶⁰ Usp. Medved, „Crkvene prilike u Opatiji za vrijeme talijanske uprave“, 67-74.

episkopata prvoga riječkoga biskupa Saina (do 28. siječnja 1932.) talijanzacija pastorala onoga što su ordinariji smatrali talijanskim dijelom biskupije, tj. gradskoga dekanata Rijeke, župa Volosko, Opatija i Lovran, bila je okončana. Odgovornost za progone pada na talijanske civilne i vojne, a ne na crkvene vlasti. Riječkoj se Sainovoj kuriji može pripisati krivica za talijanzaciju župa slanjem talijanskih svećenika.

Nakon što je postao biskupom, Isidoro Sain svu svoju energiju okrenuo je prema stvaranju biskupijskih struktura. Kao i pri osnutku župa, i sada je glavni problem bio manjak klera. Unatoč tome, riječki ordinarij uspio je stvoriti osnovne organizme nužne za djelovanje nove dijeceze.⁶¹

Biskupijsko sjemenište u Rijeci otvoreno je 4. studenoga 1926. Bilo je to malo sjemenište s petogodišnjom gimnazijom čije je nastavnike financirala država. Za nastavak obrazovanja i formacije riječki je ordinarij svoje sjemeništare i bogoslove slao u Veneciju. Ustanova od osnutka ima talijansku upravu: od 1926. do 1931. dijecezanski kler, od 1931. do 1938. benediktince, od 1938. do 1947. isusovce Venetsko-lombardijske provincije.⁶²

Problem odnarođivanja pokazat će se jednim od najtežih i najsloženijih u formaciji i obrazovanju sjemeništara. Nastava se odvijala na talijanskome jeziku, dok su većinu među sjemeništarcima činili Slovenci i Hrvati. Talijansko vodstvo ustanove priječilo je slavenskim sjemeništarcima interni razgovor na materinskom jeziku, uporabu nabožne literature na jeziku koji ne bi bio talijanski itd. Već početkom druge školske godine svećenici slovenskih dekanata u Ilirskoj Bistrici traže slobodnu uporabu materinskoga jezika slovenskih i hrvatskih sjemeništara. Nakon što Sain to nije dopustio, odbili su daljnju suradnju oko materijalne pomoći sjemeništu i sudjelovanje u samoj upravi ustanove.⁶³

Zbog kašnjenja u državnom priznavanju biskupije, Stolni kaptol počeo je djelovati godinu i pol kasnije. Iako je papinska bula određivala dvanaest kanonika, država je pristala financirati samo šestoricu, s godišnjim iznosom od 4.000 lira.⁶⁴ Nakon što su 1. prosinca 1926. imenovana šestorica, a na

61 Usp. Pietrobono, *In memoriam*, 10.

62 Marko Medved, „Malo Biskupijsko sjemenište u Rijeci“, u: Aleksandra Golubović – Iris Tićac (ur.), *Vječno u vremenu*, zbornik u čast prof. dr. sc. Ivana Devčića u povodu 60. obljetnice života, 30. obljetnice profesorskog rada i 10. biskupstva, Zagreb – Rijeka 2010., 269–284.

63 Jezično pitanje u riječkome sjemeništu trajno je bilo prisutno kao tema sastanaka slovenskih svećenika. Oni su odbijali sudjelovanje u biskupijskim strukturama, ali i u skupljanju materijalne pomoći. Ordinarij Sain redovito je odbijao njihove primjedbe. Zapisnik sastanka slovenskoga klera u Jelšanama, 10. svibnja 1928, NAR, Acta, D13/1928. Usp. Čermelj, *Il vescovo Antonio Santin*, 76–78.

64 Usp. Blažeković, „Postanak riječke biskupije“, 147.

Bogojavljenje 1927. i dvojica začasnih kanonika, inauguracija kaptola bila je 2. veljače 1927.⁶⁵

Sain je organizirao rad biskupijskoga ordinarijata. Riječka je kurija bila u potpunosti u rukama Talijana, što će se odraziti i u jezičnim poteškoćama prilikom komunikacije ordinarija s netalijanskim klerom.

Bula *Supremum pastorale munus* davala je ordinariju pravo prvoga imenovanja kanonika. Domenico Raimondi postao je prepozitom, Matija Balas penitencijarom (pokorničarom), a Adolfo Rossini teologom. Ostala trojica kanonika bili su Giovanni Podboj, Pietro Nani i Guido Franchetto, dok su začasni kanonici postali Luigi Maria Torcoletti i Giovanni Regalati. Sainov izbor kanonika nije se pokazao sretnim što se tiče nacionalnosti jer su hrvatski i slovenski kler bili zanemareni, ali ni njihovih osobnih karakteristika jer će vrlo brzo čak dvojica otići iz Rijeke (Guido Franchetto i Domenico Raimondi). Pitanje nacionalne neravnoteže kaptola nove biskupije u kojoj je većina stanovnika bila hrvatske i slovenske pripadnosti jedno je od problematičnijih pitanja. Naime, svi su kanonici osim Hrvata Matije Balasa bili Talijani. Još je jedan, Giovanni Podboj, bio slavenskoga porijekla, ali se smatrao Talijanom, što je i potvrdio talijanizirajući svoje prezime u Poggi te ga stoga opravdano ne možemo smatrati Hrvatom.⁶⁶ Među kanonicima ne nalazimo nijednoga Slovenca. Ta će nacionalna neravnopravnost biti na prvom mjestu memoranduma koji će slavenski kler uputiti novom biskupu Antoniju Santinu 1933. godine.⁶⁷

Čija je odgovornost za talijanizaciju?

Za talijanizaciju i latinizaciju crkvenoga života u Riječkoj biskupiji odgovornost snose kako Isidoro Sain tako i njegov nasljednik Antonio Santin. Tijekom Sainova razdoblja provedena je potpuna latinizacija i talijanizacija u Rijeci i na liburnijskoj rivijeri, dok je Santin odgovoran za latinizaciju i talijanizaciju u župama u zaleđu izbacivanjem šćaveta kao liturgijskoga jezika i upućujući talijanske svećenike u hrvatske i slovenske župe. O crkvenoj povijesti Rijeke nakon Prvoga svjetskog rata nije se pisalo. Dakle episkopat Isidora Saina (razdoblje od 1922. do 1932.) ostao je neobrađen, zbog čega

65 NAR, Stolni kaptol, f. 6, 15, 16.

66 Još je 1919. apostolski vizitator Valentino Liva pribrao Giovannija Podboja među talijanske svećenike Rijeke. Valentino Liva kardinalu Gaetanu De Laiju, 20. srpnja 1919. ACC, Valentino Liva, fasc. „Visitatore apostolico a Fiume“, bez signature.

67 Usp. Čermelj, *Il vescovo Antonio Santin*, 8-12.

se najveći teret odgovornosti za talijanizaciju crkvenih struktura i jezika u pastoralu Riječke biskupije do sada stavljao na leđa biskupa Antonija Santina (1933. – 1938.).⁶⁸ Pritom se historiografija najčešće pozivala na djela slovenskoga autora Lava Čermelja. Danas možemo reći kako je objektivna prosudba Santinove odgovornosti moguća tek nakon analize stanja riječke Crkve u dvadesetim i početkom tridesetih godina (dakle, Sainova razdoblja) jer je glavnina talijanizacije, latinizacije i progona netalijanskoga klera počinjena u dvadesetim (u gradu Rijeci) i početkom tridesetih godina (na liburnijskoj rivijeri), dakle prije negoli je Santin počeo upravljati riječkom dijeceзом. Međutim, to ne isključuje Santina od odgovornosti, osobito glede pitanja ukidanja šćaveta, pritiska prema svećenicima radi predavanja školskoga vjeronauka na talijanskome jeziku, slanja talijanskoga klera u hrvatske i slovenske župe i općenito njegova odnosa prema fašizmu.⁶⁹

Naglasci iz pastoralnoga djelovanja Isidora Saina

Stvaranje gradskih župa i biskupijskih struktura glavne su zasluge djelovanja Isidora Saina u Rijeci. Navedimo sada ukratko i neke druge aspekte njegove uprave riječkom Crkvom.

Tijekom Svete godine 1925., od 19. do 28. srpnja Sain vodi hodočašće novostvorene Riječke biskupije u Rim. Hodočasnike, stotinjak vjernika i dvanaest svećenika, primio je 25. srpnja 1925. papa Pio XI.⁷⁰ Kada je naredne godine Pio XI. Svetu godinu proširio i na mjesne Crkve, Sain vodi jubilarne obrede u svojoj dijecezi. Proslavlja 31. prosinca 1925. tek uspostavljenu svetkovinu Krista Kralja uz svečanu posvetu Presvetome Srcu Isusovu.⁷¹

U drugoj polovici 1927. i tijekom 1928. biskup Sain prvi put pastoralno posjećuje župe svoje biskupije. Već spomenuti osnutak četiriju župa (Rukavac, Brgud, Podgraje i Zagorje) i bolničkoga vikarijata u Rijeci valja smatrati plodom proizašlim iz te vizitacije. Nakon raznih nepravilnosti na

68 Usp. Marko Medved, „Historiografske podjele oko biskupa Antonija Santina“, 119–135; isti, „La gerarchia cattolica italiana e la questione linguistica in diocesi plurinazionali. Il caso della Chiesa di Rijeka (Fiume) durante il fascismo“, *Revue d'histoire ecclésiastique*, 108/3–4, 2013. (u tisku).

69 Usp. isti, „Riječki biskup Antonio Santin (1933.–1938.)“, *Croatia Christiana periodica*, XXXVI/70, 2012., 117–143; isti, „L'atteggiamento del vescovo di Fiume Antonio Santin nei confronti dell'autorità fascista (1933–1938)“, *Studi storici*, 53/3, 2012., 721–752.

70 U korizmenoj poslanici iz 1925. o planiranom pohodu u Rim Sain je pisao: „Pozivam na hodočašće sve dobre katolike Rijeke koji će svojom nazočnošću uzveličati taj čin u veličanstveni javni izričaj vjere i kršćanske obnove. Predragi, nije potrebno da Vas potičemo da iskoristite ovu svetu baštinu: osobni interes je već sam po sebi velik i važan da bismo mogli ostati indiferentni spram velikodušja i očinske brige vikara Isusa Krista na zemlji“. Isidoro Sain u korizmenoj poslanici 1925. NAR, Pastoralna pisma, 2, f. 5.

71 *La Vedetta d'Italia*, 31. prosinca 1925.

koje je naišao tijekom vizitacije riječke bratovštine Gospe Žalosne imenuje joj izvanrednoga upravitelja.⁷²

Nakon nekoliko neuspjelih pokušaja, uspjelo mu je povratiti crkvena zvana konfiscirana tijekom Prvoga svjetskog rata.⁷³ Pučke misije uvodi 1926., nakon njihova dugogodišnjega odsustva iz Rijeke.⁷⁴ Od gradskoga svećenstva zahtijeva obaveznu blagdansku propovijed, koja do tada očito nije održavana, ili čitanje evanđelja na narodnom (tj. talijanskom) jeziku.⁷⁵ Protivio se slavljenju ponoćnih božićnih misa koje, dok je on upravljao apostolskom administraturom i biskupijom, nije dopuštao zbog nedoličnoga ponašanja, tj. profanacije crkvenoga prostora.⁷⁶ Tek ih je nakon Sainove smrti apostolski administrator Carlo Mecchia vratio 1932.⁷⁷ Sain 1923. organizira prikupljanje novca za pulsku katedralu nastradalu u požaru.⁷⁸ Već teško bolestan, u ožujku 1931. čini svoj prvi i jedini pohod *ad limina* u Rim. U prosincu 1931. svečano slavi 1500 godina od Efeškoga koncila.⁷⁹ Pomoću njegova tajnika benediktinca Benedetta Pietrobona obnavlja se crkveno pjevanje, osobito u *Assunti* i u katedrali sv. Vida.⁸⁰

Početak ljeta 1929. piše kleru pismo protiv pretjerivanja u suvremenom načinu odijevanja, što je u Riječkoj biskupiji bilo posebno aktualno s obzirom na turistička odredišta na njezinu području.⁸¹ Državu je pozvao da bdije nad poštivanjem ćudoređa. Glavni uzrok nemorala

72 Od 5. studenoga 1928. izvanredni upravitelj Talijanske kongregacije Gospe Žalosne postaje Giuseppe Hammerle. NAR, Acta, 421/1928.

73 Grad Rijeke je ponovo dobio zvana krajem 1929. i početkom 1930., dok ih je zalede biskupije dobilo nešto prije. Isto, 130/1924.

74 Održavane su tijekom korizme, najprije u *Assunti*, potom od 1927. u katedrali. U korizmenoj poslanici iz 1926. Sain je o pučkim misijama pisao: „Bit će to blagoslovljen i važan događaj ne samo za župu Uznesenja, nego i za cijeli grad koji već dugo godina ne može prisustvovati čudu koje Gospodin izvodi u dušama vjernika tijekom pučkih misija.“ NAR, Pastoralne poslanice, 2, f. 6.

75 Odredbe Isidora Saina župnicima i kleru, 8. ožujka 1924. Isto, 40/1924.

76 „S obzirom na neprilike proteklih godina, ovoga Božića zabranjujemo služenje misa, bilo čitanih ili pjevanih, za sve gradske crkve, uključujući Svetoga Nikolu i Drenovu.“ Ordinarijat župnicima grada, 7. prosinca 1931. Isto, 227/1931. Koju godinu prije toga (1925.) Sain je dopustio misu polnočku u *Assunti*, ali se neprilično ponašanje nastavilo pa je naredne godine opet nastavio sa zabranom. Usp. *La Vedetta d'Italia*, 24. prosinca 1925.

77 NAR, Acta, 651/1932.

78 Nakon poziva porečko-pulskoga biskupa Trifonea Pederzollija za pomoć obnovi pulske katedrale uništene tijekom požara 6. i 7. listopada 1923., Isidoro Sain je za riječke crkve odredio skupljanje pomoći 6. srpnja 1924. Isto, 73/1924.

79 Proslava 1500. godišnjice toga koncila održana je 20. prosinca 1931. u katedrali svetoga Vida. Pismo ordinarijata župnicima grada Rijeke, 7. prosinca 1931. Isto, 227/1931.

80 Nakana je bila odstraniti iz crkvenoga pjevanja Rijeke, u prvome redu *Assunte*, svjetovne elemente. Usp. *La Vedetta d'Italia*, 10. svibnja 1925. Benedetto Pietrobono je skladao nekoliko djela liturgijske namjene. Zahvaljujući njemu, nabavljeni su i instrumenti potrebni za crkveno pjevanje. Usp. Isto, 30. srpnja 1925.

81 Svećenike se pozivalo da iz crkava udalje neprilično odjevene žene „jer ih nedolično odijevanje u kući molitve i hramu Božjemu čini nedostojnima.“ Usp. Isto, 7. srpnja 1929.

vidio je u nedovoljnom obrazovanju, kako građanskom tako i vjerskom, a jedan je od uzroka, po Sainovu mišljenju, bio i institut rastave prema kojemu je austro-ugarsko zakonodavstvo bilo odveć blago, a favorizirala ga je i D'Annunzijeva uprava te nedovoljna pastoralna brigada.⁸²

Nakon prelaska u Rijeku, ostao je posebno naklonjen redovničkome životu. Dvije poslanice posvećuje svecima redovnicima – svetom Antunu Padovanskome i svetom Franji Asiškome. Osobno sudjeluje u proslavi sedamstote godišnjice smrti svetoga Franje, postaje počasni predsjednik odbora visoke obljetnice na razini Kvarnerske provincije, župnu crkvu koju planira izgraditi u Matuljima želi njemu posvetiti,⁸³ a prvotni arhitektonski plan župne crkve na Kozali, potom napušten, bio je učinjen po uzoru na baziliku u Asizu.⁸⁴

Isidoro Sain se zauzima za valorizaciju pokore u životu kršćanina, čiju važnost ističe naspram prakse suvremenoga čovjeka. Pokora je i u njegovu duhovnom životu imala važno mjesto. Tijekom njegova episkopata za građane Rijeke bila je na snazi dispensa o obvezi posta i nemrsa zbog teškoga ekonomskog stanja.⁸⁵

Biskupske su mu poslanice kratke i samo se u manjoj mjeri dotiču pitanja suvremenih izazova kršćanskoj vjeri, osobito ako ih usporedimo s njegovim nasljednicima na riječkoj katedri. Sain preferira teme kao što su odricanje, već spomenuta pokora, kajanje. Ostao je monah prvenstveno zainteresiran za pitanja duhovnosti. Moglo bi se reći da o svijetu ima poprilično pesimističan stav. Među vrlo malim brojem katoličkih mislilaca koje citira nalazi se ime ultramontanista Josepha de Maistrea.⁸⁶ Naspram političkih podjela u gradu Rijeci, Sain proklamira slogu, jedinstvo i bratstvo među

82 Petogodišnje izvješće (*ad limina*) Isidora Saina Konzistorijalnoj kongregaciji, 2. veljače 1931. NAR, Ad limina, 1, XI, 84.

83 NAR, Zapisnici biskupijskog ekonomskog vijeća, 24. ožujka 1933.

84 NAR, Izgradnja crkava, „Kozala“, bez signature.

85 Pismo Isidora Saina vjernicima, 15. siječnja 1924. NAR, Acta, 10/1924. Već je Celso Costantini odredio da zbog poteškoća i troškova života post i nemrs budu svedeni samo na petke u korizmi.

86 Pastoralno pismo kleru i narodu biskupije prigodom otvaranja novoga sjemeništa, 14. rujna 1926. NAR, Pastoralne poslanice, 2, f. 7.

vjericima. Poziva na prestanak mržnje, zlopamćenja i uvreda.⁸⁷

Isidoro Sain je razvio djelovanje Katoličke akcije čije su jezgre, doduše vrlo skromne, u Rijeci postojale i prije njegova dolaska. Međunacionalno-političke napetosti u Rijeci odrazile su se i na području djelovanja katoličkoga laikata. U siječnju 1923., priopćujući kardinalu De Laiju da je uspostavljena ženska Udruga svete Ivane Orleanske, Sain piše o pokušajima da se učvrsti djelovanje laikata: „Volio bih učiniti i više, ali moji prijedlozi uvijek nailaze na prepreke u političkim stajalištima, kako kod laika muškaraca, tako i kod žena. Ne možete ni zamisliti koliko mi štete čini strančarenje. Trebat će vremena da uspijemo u našim namjerama.“⁸⁸ Napetosti između Crkve i države narasle su do svojevrsne krize na vrhuncu koje Pio XI. 29. lipnja 1931. piše encikliku *Non abbiamo bisogno* u kojoj odgovara na fašistička presizanja i optužuje talijansku državu za pokušaj monopola nad odgojem i obrazovanjem na štetu naravnoga prava obitelji i nadnaravnih prava Crkve.⁸⁹ Isidoro Sain provodi papine odredbe o prijelazu uprave Katoličke akcije u ruke ordinarija.⁹⁰

Tijekom Sainova episkopata riješen je problem koji je šezdeset godina opterećivao odnose Svete Stolice i Kraljevine Italije. Naime, 11. veljače 1929. potpisani su Lateranski ugovori kojima je okončano tzv. Rimsko pitanje.⁹¹

87 „Još nešto, moja draga braćo i predragi sinovi! Svjedoci smo žalosnih uvjeta u kojima se nalazi naš grad te bismo se svi morali potruditi da se situacija poboljša. (...) Molimo za mir, pomirenje, blagostanje za nas i cijeli grad, ali da bi nas Bog uslišio, potrebno je da svatko od nas sa svoje strane učini što je potrebno da se do toga žudenoga mira dođe. Odbacimo svaku mržnju i zlopamćenje, neka prestanu optužbe riječima i djelom, kršćansko milosrđe neka ne pravi razlike između Židova i Grka, gospodara i roba, bogataša i siromaha, velikoga i maloga. Došavši među nas, Isus Krist je riječju i primjerom srušio barijere koje je podignuo ljudski egoizam i osobni interes. Iskrena ljubav neka nas sve ujedini i spoji u jedno srce, svi smo sinovi Božji i braća Isusa Krista, a razlike u našim osobnim mišljenjima ne smiju odijeliti naša srca. Uvjerimo se da ako uzmanjka bratske ljubavi u jednome gradu, onda nikakvo materijalno bogatstvo neće građane usrećiti. Samo uz međusobno slaganje i zajedništvo možemo se nadati i drugim dobrima.“ Pismo Isidora Saina za korizmu 1923. Isto, f. 2.

88 Pismo od 22. siječnja 1923. NAR, Osnivanje biskupije, f. 17.

89 Paolo Pecorari (ur.), *Chiesa, Azione Cattolica e fascismo nell'Italia settentrionale durante il pontificato di Pio XI (1922-1939)*, Atti del quinto Convegno di Storia della Chiesa: Torreglia, 25-27 marzo 1977, Milano 1979.; Fulvio Salimbeni, „Note sul 5 convegno di storia della Chiesa «Chiesa, Azione Cattolica e fascismo nell'Italia settentrionale durante il pontificato di Pio XI (1922-1939)»“, *Studia Patavina*, 25/1, 1978., 121-135.

90 „S obzirom na to da su zbog poznatih žalosnih događaja prestali djelovati biskupijski odbori i vijeća te je Sveti Otac odredio da Katolička akcija ostane u izravnoj ovisnosti ordinarija, čini nam se primjerenim odrediti, što ovim putem činimo, da se svaki župnik s maksimalnom brigom pobrine o vjerskome životu i duhu apostolata ne samo omladinskih organizacija, već i o organizacijama za muškarce i za žene. Od sada će, do novih uputa, župnici odgovarati isključivo Nama i samo će od Nas primati upute za Katoličku akciju na župnoj razini. Smatramo da dušobrižnike nije potrebno poticati na daljnji žar, kako se ne bi izgubilo sve ono dobro koje je učinjeno u našim katoličkim udrugama.“ Isidoro Sain kleru, 18. srpnja 1931. NAR, Pastoralne poslanice, 1, f. 145.

91 O Lateranskim ugovorima vidi: Carlo Alberto Biggini, *Storia inedita della Conciliazione*, Milano 1942.; Amedeo Giannini, *Il Cammino della Conciliazione*, Milano 1946.; Arturo Carlo Jemolo, *Chiesa e Stato in Italia dal Risorgimento ai giorni nostri*, Torino 1965.; Angelo Martini, *Studi sulla questione romana e sulla Conciliazione*, Roma 1963.

Veliko je zalaganje Isidora Saina na polju djelatne kršćanske ljubavi prema siromašnima. Milosrđe prema potrebnima smatrao je najuzvišenijim oblikom apostolata.⁹² Među prvim posjetima koje je učinio nakon dolaska u Rijeku bio je upravo odlazak u Generalni zavod za siromahe.⁹³

Uzoran moralni i asketski život

Isidoro Sain je aktivno i osobno pomagao brojnom mnoštvu koje je u Rijeci tih godina materijalno oskudijevalo, što će se dodatno pogoršati svjetskom ekonomskom krizom. Učinio je i više no što bi to zahtijevao položaj biskupa. Siromasi su često dolazili na vrata ordinarijata tražeći i nalazeći pomoć, danju i noću. Sainov tajnik Benedetto Pietrobono svjedoči kako je broj onih koji su se kroz deset godina njegova djelovanja njemu osobno obraćali bio u trajnom porastu jer se u gradu pročulo kako je ordinarij naredio portiru da, bez obzira na doba, vrata kurije za siromahe budu uvijek otvorena. Navodno su na vratima biskupske palače siromasi izgovarali ove riječi: „Želimo razgovarati s dobrim ocem.“⁹⁴

Iz istoga Pietrobonova svjedočanstva proizlazi da je biskup i najbližim suradnicima skrivao iznose kojima je pomagao siromasima. Te su svote, po riječima njegova tajnika, u nekim slučajevima bile nemale. Ta je činjenica uzrokovala i oštra suprotstavljanja unutar kurije, pa je dolazilo čak i do onoga što naš izvor naziva „pravim incidentima“.⁹⁵

Pomaganje siromasima u gradu Rijeci, koji je u nacionalnom i političkom smislu bio vrlo podijeljen, bilo je često uvjetovano uskogrudnim stranačkim kriterijima pa je pomoć dopirala samo do onih koje je darivatelj smatrao sebi bliskima. Već je Sainov prethodnik Celso Costantini morao

92 „U djelima milosrđa nalazio je najuzvišeniji oblik apostolata i najučinkovitije sredstvo za spas duša. Znao je da je više obraćenja uspio postići sveti Vinko Paulski nego jedan Bissuet. Bio je uvjeren da su od pametnih pastoralnih poslanica i izbrušenih propovijedi vrjednija djela milosrđa koja je ostvarivao predajući čovjeku u potrebi sve bogatstvo svojega srca i ljudska sredstva koja je imao na raspolaganju.“ Pietrobono, *In memoriam*, 8.

93 *La Vedetta d'Italia*, 3. studenog 1922.

94 „Često je spominjao svetopisamske riječi »posla me vjesnikom biti siromasima« i u skladu s njima je u svako doba dana i noći i u bilo koje vrijeme u godini otvarao vrata ordinarijata siromašnima i ožalošćenima. Svakodnevni kontakt sa siromaštvom svake vrste nije za njega bila samo prigoda da posežući u svoju osobnu pričuvu materijalno pomogne, nego je nastojao u tim ljudima probuditi nadu, učvrstiti njihovu onemoćalu vjeru, ponovno u njihovim srcima upaliti žar kršćanske ljubavi.“ Pietrobono, *In memoriam*, 8.

95 „Mons. Sain je uvijek ljubomorno skrivao, i svojim najbližima, mjeru svoje pomoći potrebnima, koja je u nekim slučajevima dosegala vrlo pristojne iznose. Preko periodičnog nestanka njegove male osobne ušteđevine, pa čak i pokoje svade s ukućanima koja bi ga rastužila, mogli smo ponešto doznati o njegovome krasnom milosrđu.“ Isto, 9.

otklanjati pritiske da pomoć dijeli prema političkim kriterijima.⁹⁶ Isidoro Sain je također odbacio takve pokušaje javno potičući vjernike da nadiđu podjele i pomažu jedni druge bez obzira na međusobne razlike. U svojoj prvoj korizmenoj poslanici iz 1923. napisao je kako milosrđe ne razlikuje „ni Židova ni Grka, ni gospodara ni slugu, ni bogataša ni siromaha, ni velikoga ni maloga“. Milostinja, pisao je, s jedne strane stvara bratstvo među ljudima čineći od njih jednu ujedinjenu obitelj, a s druge je zaslužna jer njome onaj koji daje milostinju zadobiva blagoslov Božji. Poziva na napuštanje raskošnoga života, na reduciranje hrane samo na nužno potrebno, na skromno odijevanje i umjerenu i poštenu zabavu, sve kako bi se moglo u što većoj mjeri pružiti pomoć onima koji su u oskudici: „Koliko bi u očima Božjim bilo vrijedno kada bismo se odrekli luksuza i komoditeta u korist onima koji su u potrebi! Takvo milosrđe ne bi ništa uskratilo bogatašu, dok bi siromahu bilo od velike koristi!“⁹⁷

Sainova je duhovnost, i nakon što je postao biskupom, ostala monaškom s izrazitom askezom. Njegov tajnik Pietrobono svjedoči kako je svakoga jutra tri sata (od 4 do 7) provodio klečujući u kapeli, uključujući i najhladnija razdoblja godine. Provodio je strogo vladanje nad samim sobom primjenjujući čak i bičevanje.⁹⁸

Sain je osobno živio vrlo skromno. Redovnički je zavjet siromaštva slijedio i tijekom svoga episkopata. Više izvora svjedoči o tome da je Sain rabio skromne i istrošene odjevne predmete te da je putovao uvijek najjeftinijom klasom. Tršćansko-koparski biskup Luigi Fogar javno je ustvrdio: „Mnogi od nas vidjeli su ga kako putuje u trećemu razredu željeznice, odjeven vrlo skromno, bez ikakvoga vanjskog znaka svoje časne službe. Kada ga je jednom zgodom sreća osoba na visokoj službi, potonja se nikako nije mogla uvjeriti da je svećenik kojega je imala pred sobom ustvari riječki biskup. Samo ustrajnost njegovih prijatelja uvjerala ga je u potrebu da u određenim prigodama, zbog mentaliteta naroda, koristi znakove biskupske časti.“⁹⁹ Štedljivost koju je Sain primjenjivao u privatnome životu tajnik

96 U pismu Celsa Costantinija Riccardu Zanelli 4. kolovoza 1921. spominju se pritisci za dijeljenjem pomoći na temelju nepriličnih i stranačkih kriterija: „U djelima milosrđa nije [Costantini] nikad djelovao politički, već se prema svima, bili oni Hrvati, Talijani, fašisti, autonomaši, odnosio u duhu jednakosti. Usprotivio se kad se od njega tražilo da pomoć dodijeli samo pripadnicima jedne stranke.“ NAR, Prezidijal Costantini, fasc. „PPI“, bez signature.

97 Korizmena poslanica 1923. NAR, Pastoralne poslanice, 2, f. 2.

98 „Ako bi tko, unatoč njegovom velikom oprezu, primijetio da on nema takvih grijeha zbog kojih bi trebao tako teško ispaštati, odgovarao bi: »Imam ih previše jer mojim osobnim grijesima valja pridodati grijeh cijeje biskupije. Osim toga ima toliko stvari zbog kojih tražim pomoć, milost i blagoslov Božji.«“ Pietrobono, *In memoriam*, 11.

99 „La morte preziosa in conspectu Domini di S. Ecc. Mons. Isidoro Sain O.S.B. primo vescovo di Fiume“, *Il Sacro Speco di S. Benedetto*, Subiaco, XXXVII/12, 1932., 278.

Pietrobono objašnjava spomenutim pomaganjem siromaha: „Tada možemo razumjeti da skromnost u odijevanju i u hrani, ekstremno ograničavanje bilo kakve usluge vezane uz osobni život i svoju rezidenciju, putovanja u trećemu razredu, nisu bila uzrokovana isključivo Sainovom ljubavlju prema siromaštvu, jednostavnosti i kršćanskom mrtvljenju udova, nego su konkretno bili usmjereni na povećanje sredstava za pomoć potrebnima.“¹⁰⁰

Podržavao je djelovanje dobrotvorne svjetovne udruge *Dame di Carità* (Karitativne dame).¹⁰¹ U jednome izvješću spomenutoga udruženja koje je okupljalo dobrostojeće riječke gospode, često supruge političara i poduzetnika, čitam: „Prava nam je utjeha bio dolazak u Rijeku novoga apostolskoga administratora mons. Isidora Saina koji je odmah pokazao interes i dobrohotnost prema našoj udruzi. I nakon što je primio biskupski red, preuzvišeni je uvijek spreman udovoljiti svakoj našoj potrebi te rado predsjedava našim godišnjim skupštinama.“¹⁰²

Prigodom prvoga Božića koji je slavio u Gradu Svetoga Vida, uputio je apel za pomoć siromašnoj djeci Rijeke uslijed kojega je tijekom 1923. diljem Julijske krajine i u organizaciji novina *Il Popolo Veneto* te pomoću osobnih poznanstava iz vremena službovanja u Pragi prikupljena novčana pomoć. Novčani su prilozi stigli i iz drugih krajeva Italije.¹⁰³

Godine 1931. obvezao je svakoga župnika na području biskupije da osnuje odbor za pripomoć koji će po uputama župnika skupljati i dijeliti pomoć siromašnim obiteljima.¹⁰⁴

Bolest i smrt

Prve tragove Sainovih zdravstvenih poteškoća nalazimo još u godini 1926., prije no što je postao biskupom.¹⁰⁵ Od proljeća 1930. vrlo se malo pojavljivao

100 Pietrobono, *In memoriam*, 9.

101 Usp. Lina Blau Remorino, „Associazionismo religioso a Fiume“, u: *Giornata di studio sugli aspetti di vita cattolica nella storia di Fiume. In occasione del LX anniversario dell'erezione della diocesi di Fiume (1925-1985)*, Roma 1988., 89.

102 Nepotpisano izvješće o osnutku udruge Dame di Carità, 23. veljače 1927. NAR, Ženske redovničke zajednice, f. 15, 12.

103 Žene Katoličke akcije iz Padove skupile su 3.000 lira, a potom je došla i donacija od 10.000 lira od strane *Credita nazionale*. NAR, Prezidijal Sain, fasc. „Carità“, bez signature.

104 U skladu s pismom Pija XI. od 2. listopada 1931. NAR, Acta, 200/1931.

105 U svibnju 1926. Sain ne uspijeva ispuniti sve zahtjeve koji proizlaze iz njegove službe zbog zdravstvenih problema. Katolička laikinja Lina Sponza piše Isidoru Sainu 3. svibnja 1926.: „Toga smo dana bile žalosne jer nismo uspjeli popričati o našem pokretu s Vama, ali još više zbog Vaših zdravstvenih problema koji su Vas prikovali uz krevet.“ Isto, 7, f. 15. Prve tragove problema s bubrezima nalazimo također u proljeće 1926. Lina Sponza sugerira mu 27. svibnja 1926. terapiju za pročišćenje krvi. Isto, 7, f. 19.

u javnosti, a razdoblja odsustva iz Rijeke postajala su sve duža.¹⁰⁶ Pokušavao se liječiti u Pragli, Piranu, Lovranu, Kranjskoj. Čini se da su mu liječenje preporučivali kardinal Pietro Gasparri i sam Pio XI.¹⁰⁷ U kolovozu 1930. iz ordinarijata je službeno priopćeno kleru da je biskup već duže vrijeme bolestan te kako valja moliti *pro infirmo episcopo*.¹⁰⁸

Godina 1931. bila je obilježena trajnim promjenama njegova zdravstvenoga stanja; poslije poboljšanja redovito su slijedile krize i pogoršanja. Upravo zbog tih problema državna odlikovanja Reda svetih Mauricija i Lazara bila su mu uručena s čak šestomjesečnim zakašnjenjem.¹⁰⁹

U razdobljima odsustva iz Rijeke osobitu važnost poprimaju biskupski delegati Giovanni Regalati (do ožujka 1931.) i benediktinac Arsenio De Nicola (od 10. lipnja 1931. do biskupove smrti). Pogoršanje Sainova zdravstvenoga stanja negativno se odrazilo na upravljanje biskupijom. Neke tada donesene odluke naknadno će se pokazati pogrešnima. Iako nam arhivski izvori ne omogućuju potpuno osvjetljavanje tih događaja i točnije određivanje uloge i odgovornosti ordinarijata (odnosno njegove bolesti) s jedne i njegovih suradnika s druge strane, ostaje činjenica da su se oni zbili upravo u vrijeme dok Sain izbiva iz svoga sjedišta i otežano upravlja biskupijom.

Svoju posljednju svetu misu Sain je služio 15. siječnja 1932. Sredinom siječnja biskupovo se zdravstveno stanje znatno pogoršalo. Bolesničko pomazanje primio je u podne 28. siječnja, a popudbinu oko 15:30 sati, u svečanom obredu, kako je sam želio. Preminuo je toga dana u 16:35, okružen suradnicima, Stolnim kaptolom, uoči blagdana svetoga Franje Saleškoga kojemu je bio pobožan.¹¹⁰ Službeni razlog smrti, po nalazu liječnika, bio je parenhimatozni nefritis.¹¹¹

Sprovodne obrede 1. veljače 1932. u katedrali svetoga Vida predvodio je tršćansko-koparski biskup Luigi Fogar.¹¹² Tijelo je iz ordinarijata u velikoj

106 Tijekom 1930. Sain je u Pragli proveo tri mjeseca. Usp. *La Stella di Praglia*, Bollettino Mensile della Parrocchia di S. Maria di Praglia, VI/3, 1932., 2. Te je godine iz sjedišta biskupije bio odsutan šest mjeseci. Krajem listopada se vratio u Rijeku, ali nakratko jer su pisma koja je uputio u prosincu napisana iz Svetoga Onofrija kraj Pirana. NAR, Školski vjeronauk, 5, f. 4-16.

107 Pietrobono, *In memoriam*, 12.

108 Nacr pisma Giovannija Regalatija kleru, 9. kolovoza 1930. NAR, Acta, D13/1930.

109 Sainu su državna priznanja uručena 17. studenoga 1931.

110 „La morte preziosa in conspectu Domini di S. Ecc. Mons. Isidoro Sain O.S.B. primo vescovo di Fiume“ *Il Sacro Speco di S. Benedetto*, Subiaco, XXXVII/12, 1932., 282-285.

111 Zapisnik mrtvozornika, 30. siječnja 1932. NAR, Acta, 47/1932, f. 3.

112 Bili su prisutni, među ostalima, opat San Giuliana iz Genove Colombano Cartoni, opat Praglie Gerardo Fornaroli, apostolski administrator Goričke nadbiskupije Giovanni Sirotti, opat Subiaca Lorenzo Salvi, nadbiskup zadarski Pietro Munzani. *La Vedetta d'Italia*, 2. veljače 1932. Usp. „La morte preziosa in conspectu Domini“, 276-279.

procesiji ulicama grada preneseno u stolnu crkvu. Sprovodu je osim riječkoga klera i redovnika prisustvovalo mnoštvo vjernika, građana Rijeke, građanskih vlasti te velik broj benediktinaca prispjelih iz Italije.¹¹³ Velikim brojem telegrama svjetovne i crkvene vlasti izrazile su sućut Riječkoj biskupiji.¹¹⁴

Prvi riječki biskup prvotno je pokopan u obiteljskoj grobnici riječkoga gradonačelnika Riccarda Gigantea. Godinu dana nakon smrti, na njezinu obljetnicu 28. siječnja 1933., lijes Isidora Saina prenesen je s Kozale u katedralu, nakon što je pripremljena grobnica ispred glavnoga oltara ispod čudotvornoga riječkog raspela, u skladu s biskupovom željom. Obredu prijenosa bio je nazočan opat iz Praglie Gerardo Fornaroli, dok je pontifikalnu misu vodio zadarski nadbiskup Pietro Doimo Munzani.¹¹⁵ Pritom je o Sainu govorio njegov tajnik Benedetto Pietrobono. On je vjerojatno osoba koja ga je najbolje poznavala, a govor, potom tiskan u Pragli, dugo će godina ostati rijedak tekst napisan o desetljeću Sainova djelovanja u Rijeci i počecima riječke dijeceze.¹¹⁶

Zaključak

Historiografija je, hrvatska kao i talijanska, crkvena kao i svjetovna, lik i djelo istarskoga benediktinca i prvoga riječkog biskupa Isidora Saina posve zanemarila. Razloge valja tražiti u državno-političkim uvjetima u kojima Rijeka živi u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća. Crkvena povijest Rijeke tijekom talijanske uprave malo je poznata. Svjetovni su je se povjesničari uglavnom doticali u vezi s pitanjem odnarođivanja Hrvata i Slovenaca, no i tada su promatrali isključivo tridesete godine. S druge strane, crkveni su povjesničari zazirali od te teme jer je ona zahtijevala i analizu kompleksnih odnosa talijanske katoličke hijerarhije i fašizma.

113 Isto, 270-276.

114 Krčki biskup Josip Srebrnić pisao je o „vrlo vrijednom pastiru koji je živio kao svetac i kao takav je svoju dušu dao Gospodinu“; odvjetnik Niels Sachs de Grič kako je imao priliku „u potpunosti upoznati Njegovu veliku dobrotu i veliko znanje“; političar Arturo Marpicati o smrti „istinskoga domoljuba dostojnoga istarskoga roda“; Riccardo Gigante o „uzvišenom prelatu i duhovnome ocu Riječana“; Itti Baccich, u najduljem telegramu koji je ordinarijat primio, o „svijetlom primjeru svih kršćanskih i građanskih vrijednota“. NAR, Prezidijal Sain, fasc. „Saučešća“, f. 170-211. Usp. „La morte preziosa in conspectu Domini“, 270-271. Brzozjav Benita Mussolinija stigao je sedam dana poslije Sainove smrti. Usp. *La Vedetta d'Italia*, 4. veljače 1932.

115 Carlo Mecchia Stolnome kaptolu, 19. siječnja 1933. NAR, Acta, 119/1932, f. 5. Usp. *La Vedetta d'Italia*, 30. siječnja 1933.

116 Riječi Benedetta Pietrobona izrečene 1933. (vidi bilj. 2) prenio je i objavio 1974. benediktinac Alessio Dobrilovich, ali ne naznačivši kako se u velikoj mjeri radi o citatima osobnoga biskupova suradnika. „Isidoro Sain (1869-1932)“, 479-485.

Novigradski je redovnik bio istaknuti pripadnik Kongregacije Cassino (danas Subiaco) Reda svetoga Benedikta. S mjesta opata Praglie Sveta ga je Stolica 1922. uputila u Rijeku, gdje je obilježio međuratne godine crkvenoga života. Dao je pečat pastoralnom životu grada uspostavom novih pastoralnih struktura cijepanjem drevne riječke župe Uznesenja Marijina. Tijekom njegove uprave sagrađeno je, u potpunosti ili djelomično, čak pet crkava. Nakon pripojenja Rijeke Kraljevini Italiji 1924., čime je ostvaren glavni preduvjet osnivanju biskupije, počinje pregovore s državom. Iako su predradnje započete još s apostolskim administratorom Celsom Costantiniem, glavni teret nastanka dijeceze podnijet će upravo Sain. Njegovi su napori urodili plodom kada je 25. travnja 1925. bulom *Supremum pastorale munus* papa Pio XI. osnovao Riječku biskupiju. Sain, koji godinu dana nakon toga postaje prvim biskupom, osniva biskupijske strukture – kuriju, stolni kaptol i biskupijsko sjemenište. Uvjeti u kojima nastaje nova biskupija obilježeni su talijanizacijom crkvenoga života. Odlazak dviju glavnih figura riječkoga katolištva, župnika Ivana Kukanića i kapucinskoga gvardijana Bernardina Škrivanića, zajedno sa stvaranjem novih gradskih župa u koje su poslani talijanski župnici, glavna su obilježja života Crkve tih godina. Za njih djelomičnu odgovornost snosi Sain, iako treba napomenuti da je progon hrvatskoga i slovenskoga svećenstva djelo tadašnjega režima, a ne crkvenih upravnika. U Rijeci se od 1924. propovijeda isključivo na talijanskom, dok je zadnje bogoslužje na staroslavenskome jeziku u zornoj crkvi služeno još 1919. godine. Nakon talijanizacije župa, talijaniziraju se i biskupijske strukture od samoga osnutka. Za talijanizaciju i latinizaciju crkvenoga života u Riječkoj biskupiji odgovornost snose kako Isidoro Sain tako i njegov nasljednik Antonio Santin. Činjenica da je Rijeka postala biskupijskim središtem tek u razdoblju talijanske uprave, u nepovoljnim društveno-političkim uvjetima i usporedo s nestankom hrvatskih svećenika, negativno će uvjetovati pastoral u narednim desetljećima, osobito nakon 1947., kada će se, nakon iseljavanja talijanskoga biskupa s klerom, pastoral Grada Svetoga Vida naći u velikim poteškoćama. Riječki episkopat Isidora Saina dao je neizbrisiv pečat pastoralnom životu i izgradnji novih biskupijskih struktura, no valja ga interpretirati u kontekstu odnosa talijanske katoličke hijerarhije i talijanskoga fašizma.

Sažetak

Historiografija je posve zanemarila lik i djelo istarskoga benediktinca i prvoga riječkog biskupa Isidora Saina. Rodio se 22. studenoga 1869. kraj Novigrada, a duhovno zvanje dobio je zahvaljujući benediktinskome samostanu u obližnjoj Dajli. Mladi Mihovil, postavši redovnik benediktinac odabire ime Izidor. Dugogodišnji boravak u Genovi u svojstvu odgojitelja i predavača, potom i u drugim benediktinskim centrima u Italiji, dovest će ga do službe opata samostana u Pragli pored Padove. S toga će ga mjesta, nakon dvogodišnje uprave, papa Pio XI. 1922. imenovati apostolskim administratorom Rijeke. Vodio je Crkvu u Rijeci tijekom deset godina važnih u crkvenoj povijesti Grada Svetoga Vida jer su upravo tada Riječani uspjeli ostvariti težnju za osnutkom biskupije koju su gajili od davnih vremena. Nakon pripojenja grada Italiji 1924., Sain započinje pregovore oko osnutka Riječke biskupije. Godinu dana poslije, papa Pio XI. bulom *Supremum pastorale munus* od 25. travnja 1925. uspostavlja višenacionalnu biskupiju sastavljenu od Hrvata, Talijana i Slovenaca. Glavne značajke njegova desetogodišnjeg djelovanja leže u uspostavi novih župa i podizanju biskupijskih struktura (sjemeništa, kaptola, ordinarijata) nove Riječke biskupije, kojoj je upravo on postao prvim biskupom 1926. Uvjeti u kojima nastaje nova biskupija obilježeni su talijanizacijom crkvenoga života. Bile su to godine velike ekonomske krize i siromaštva u Rijeci u kojima je Sain postao omiljeno ime među gradskom sirotinjom jer joj je nesebično pomagao. Može se uočiti s jedne strane rigoroznost i uzoritost njegova asketskoga života, a s druge strane određene manjkavosti u upravljanju biskupijom i po svemu sudeći ne odveć sretan izbor suradnika. Njegov riječki episkopat dao je neizbrisiv pečat pastoralnom životu i izgradnji novih biskupijskih struktura, no valja ga interpretirati u kontekstu odnosa talijanske katoličke hijerarhije i talijanskoga fašizma. Isidoro Sain preminuo je u Rijeci 28. siječnja 1932. Nakon uprave apostolskoga administratora Carla Mecchije, drugim riječkim biskupom 1933. postat će Antonio Santin, koji će, nakon petogodišnjega riječkog episkopata, od kraja tridesetih godina četiri desetljeća upravljati Tršćansko-koparskom biskupijom.

Isidoro Sain (1869 – 1932), benedettino istriano e primo vescovo di Fiume

Riassunto

La storiografia ha completamente trascurato la figura e l'opera di Isidoro Sain, benedettino istriano e primo vescovo di Fiume. Egli nasce il 22 novembre 1869 nei pressi di Cittanova e trova la sua vocazione spirituale grazie al convento benedettino della vicina Daila. Il giovane Michele, diventato monaco benedettino, adotta il nome di Isidoro. Il suo lungo soggiorno in veste di educatore e docente a Genova, e più tardi anche in altri centri benedettini in Italia, lo porta a svolgere la funzione di abate del convento di Praglia vicino a Padova. Dopo aver svolto tale carica per due anni, papa Pio XI lo nomina amministratore apostolico di Fiume. Conduce la Chiesa di Fiume nel decennio particolarmente importante per la storia della Città di San Vito perché è proprio in quel periodo che i fiumani riescono a realizzare l'ambizione di fondare la propria diocesi, desiderio serbato da molto tempo. Dopo l'annessione della città all'Italia nel 1924, Sain inizia le trattative per la fondazione

della Diocesi di Fiume. Un anno più tardi, con la bolla *Supremum pastorale munus* del 25 aprile 1925, papa Pio XI costituisce una diocesi plurinazionale composta da croati, italiani e sloveni. Gli aspetti principali della sua attività decennale sono la fondazione di nuove parrocchie e lo stabilimento delle strutture diocesane (seminari, capitolo, ordinariato) della nuova Diocesi di Fiume di cui fu proprio lui il primo vescovo nel 1926. Le circostanze in cui appare la nuova diocesi sono contrassegnate dall'italianizzazione della vita ecclesiastica. Erano questi gli anni di grande crisi economica e povertà a Fiume, anni in cui il nome di Sain diventa prediletto tra i cittadini più poveri per averli generosamente aiutati. Da una parte sono riconoscibili il rigore e l'esemplarità della sua vita ascetica, mentre dall'altra sono visibili certi difetti nella gestione della diocesi e a quanto pare un'infelice selezione dei collaboratori. Il suo episcopato fiumano ha segnato indelebilmente la vita pastorale e la costruzione di nuove strutture diocesane, che bisogna però interpretare nel contesto dei rapporti tra la gerarchia cattolica italiana e il fascismo italiano. Isidoro Sain muore a Fiume il 28 gennaio 1932. Dopo la breve gestione dell'amministratore apostolico Carlo Mecchia, nel 1933 diventerà Antonio Santin il secondo vescovo di Fiume, e dopo il quinquennale episcopato fiumano, dalla fine degli anni Trenta, sarà lui a condurre per quattro decenni la Diocesi di Trieste e Capodistria.

Istrian Benedictine monk and the first bishop of Rijeka Isidoro Sain (1869-1932)

Summary

Historiography has completely ignored the persona and work of Istrian Benedictine monk and the first bishop of Rijeka, Isidoro Sain. He was born on 22nd of November 1869 near Novigrad in Istria, and he received his spiritual education thanks to a Benedictine convent in Dajla. When he became a monk, young Michele (Mihovil) chose the name Isidoro. He spent many years in Genova as an educator and a teacher and performed the same services in other Benedictine centres all over Italy, eventually becoming the abbot of a convent in Praglia near Padova. After two years of service, pope Pius XI named him the apostle administrator of Rijeka in 1922. He led the church in Rijeka during very important ten years for the church of the City of St.Vitus because at that time people of Rijeka managed to realize their wish of creating a diocese. After the city became a part of Italy in 1924, Sain began negotiating for creation of the diocese of Rijeka (Fiume). A year later, pope Pius XI founded the multinational diocese for Croats, Italians and Slovenians with a papal bull *Supremum pastorale munus* on 25th of April 1925. His most important achievements during those 10 years are creating new parishes and building diocese structures (seminaries, chapters, ordinaries) for the new diocese of Rijeka; he became the bishop of that diocese in 1926. The new diocese was created in an environment marked by a forced Italianization, with Italian becoming the sole permissible language of liturgy. Those years were years of hard economic times and poverty in Rijeka and Sain became one of the most popular people among the poor in the city who he was selflessly helping. On the one hand, one can see the rigidity and devotion of his ascetic life, on the other hand, one can see certain oversights in his management, and there is evidence he did not choose his associates carefully.

His episcopate in Rijeka left an important mark on church life and the construction of church structures, but it should be interpreted in the context of the relationship of Italian catholic hierarchy and Italian fascism. Isidoro Sain died in Rijeka on 28th of January 1932. After the administration of Carlo Mecchia as the apostle administrator, Antonio Santin became the second bishop of Rijeka in 1933, and after five years of being a bishop, from the late 1930s and four decades after that, he will be in charge of the Trieste-Koper diocese.

Prilozi

Sl. 1. Granice Riječke biskupije s općinama nad kojima se prostirala u tridesetim i četrdesetim godinama 20. stoljeća

Sl. 2. Isidoro Sain, prvi riječki biskup